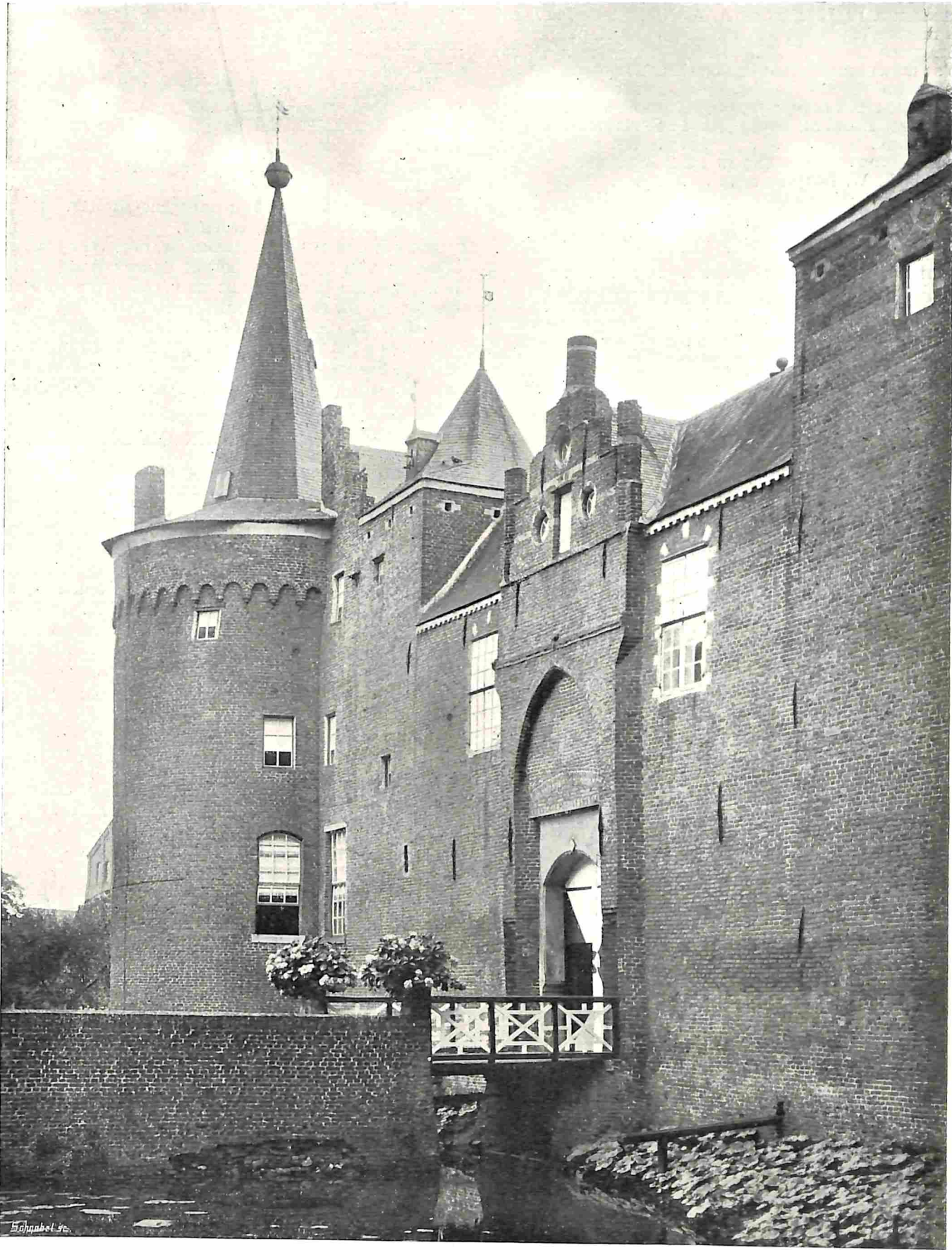

BUITEN

14^E JAARGANG N^O. 23.

ZATERDAG 5 JUNI 1920.

HELMOND'S NIEUW GEMEENTEHUIS. DE INGANG VAN HET KASTEEL HELMOND.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

DE STERRENHEMEL IN JUNI, DOOR A. A. N.	BLZ. 266
KINDEREN DER ZEE (23), NAAR HET ENGELSCHE VAN H. DE VERE STACPOLE	„ 267
HELMOND'S NIEUWE GEMEENTEHUIS, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 265, 268—270
NOG IETS OVER REIZEN IN SPANJE, DOOR THEO DE VEER, BLZ. 270	
BRONSWERK VAN BROENEL, DOOR JOH. F. SNELLEMAN, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 271—275
DE NOG BESTAANDE WINDMOLENS IN DE ZAANSTREEK. BLZ. 274	
OORGAT, DOOR F. W. DRIJVER	„ 274
WONDRE VERHALEN UIT DE WILDE NATUUR, DOOR F. ST. MARS, VERTAALD DOOR S. J. BARENTZ—SCHÖNBERG	„ 275
VOORGEBOUW VAN HET „SCHACHTENHOFJE” TE LEIDEN, ILLUSTRATIE	„ 276
BOEKBESPREKING, DOOR E. TH. W.	„ 276

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men geheve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

DE STERRENHEMEL IN JUNI.

HET volgende overzicht geeft den stand der sterrebeelden voor 16.5 uur sterretijd, d. i. omstreeks 11 uur middelbaren tijd of 12 uur zomertijd. Men zie het Julikaartje van de N. R. Ct., dat half Juni verschijnt, en dat voor 17 uur sterretijd geldt.

Zenith: Draak, Hercules;
 Noorden: Kleine Beer, Cassiopeia, Driehoek, Giraffe, Perseus, Wagenman;
 Noordoosten: Andromeda, Cepheus, Hagedis;
 Oosten: Dolfijn, Lier, kleine Paard, Pegasus, Pijl, Steenbok, Vos, Waterman, Zwaan;
 Zuidoosten: Arend, Schild van Sobieski;
 Zuiden: Hercules, Schorpioen, Schutter, Slang, Slangendrager, Waterslang, Weegschaal, Wolf;
 Zuidwesten: Boötes, Kroon;
 Westen: Groote Beer, Hoofdhaar van Berenice, Jachthonden, groote en kleine Leeuw, Maagd;
 Noordwesten: Kreeft, Lynx.

De Melkweg is om 19 uur sterretijd, d. i. half Juni anderhalf uur na middernacht (half drie zomertijd), op zijn best, maar ook te middernacht al prachtig te zien. Het is in dezen tijd van het jaar een telkens terugkeerend genot, den fantastisch lichtenden band aan den Oost-hemel te zien prijken. In Juli is de Melkweg omstreeks middernacht op zijn mooist, in Augustus al in den vooravond (na tien uur zomertijd).

De tijdsvereffening is in Juni zoo goed als onmerkbaar; evenals in April en in Mei geeft de zonnwijzer vrij nauwkeurig den middelbaren tijd aan. In het begin der maand is de zon twee minuten bij de (winter)-klok voor, in het eind drie minuten achter; half Juni wijzen zon en klok gelijk.

Vertoonen zich in Juni *Zonnevlekken*, dan ziet men die in nagenoeg rechte banen over de schijf trekken; zij verschijnen aan den Oostrand en bereiken in een dag of 13 den Westrand.

Den 21^{en} Juni te 6 uur midd. tijd bereikt de zon den zomertijdstand, het *Solstitium*; zij beschrijft haar dagelijksche baan zoo hoog mogelijk aan den hemel en keert na dien datum weer langzamerhand naar den evenaar terug. Daarom

heet de op den langsten dag afgelegde parallelcirkel de *keerkring* (van de Kreeft) en het Solstitium in het Duitsch *Sonnenwende*. Den Zuidelijken of *Steenboks-keerkring* beschrijft de zon op den kortsten dag in December.

Zodiakaallicht en *Gegenschein* zijn niet te zien.

In Mei en Juni kunnen *Algol minima* slechts bij hooge uitzondering — en dan nog maar gedeeltelijk — worden waargenomen. Daarvoor is gedurende den korten nacht de stand van het sterrebeeld Perseus, dat zich te 15 uur sterretijd in het Noorden in onderculminatie bevindt, te ongunstig. Misschien zal men van het minimum, dat op 20 Juni te middernacht plaats vindt, wel iets kunnen zien.

De ster α Cygni kan in den loop der maand in een binocle zichtbaar worden.

Mercurius is in de tweede helft van Juni onder gunstige omstandigheden als avondster waarneembaar. De planeet bereikt den 29^{en} Juni haar grootste Oostelijke elongatie, ten bedrage van 26° ; zij zal reeds van den 12^{en} af ongeveer anderhalf uur na de zon ondergaan en dan waarschijnlijk wel in de avondschemering gevonden kunnen worden, op het verlengde van de lijn Saturnus-Jupiter.

Venus is niet waarneembaar.

Mars is den 1^{en} Juni stationair, ongeveer twee graden ten Noorden van Spica, en hervat daarna haar Oostwaartsche beweging. De planeet gaat half Juni kort na middernacht onder; zij zal deze maand merkbaar zwakker worden.

Jupiter, in de Kreeft, en *Saturnus*, in den Leeuw, zijn in Juni nog goed zichtbaar, maar toch alleen in de avondschemering. Saturnus gaat in het midden der maand omstreeks middernacht (één uur zomertijd) onder, Jupiter drie kwartier vroeger.

DE STERREBEELDEN OM DE ZUIDPOOL.

De tot dusver behandelde sterrebeelden worden voor verreweg het grootste gedeelte al in den *Almagest* van Ptolemaeus genoemd, en waren dus aan Hipparchus (130 v. Chr.), wiens werk Ptolemaeus hoofdzakelijk beschreven heeft, bekend. In de plekken, die hier en daar ledig bleven, stonden sterren, die Ptolemaeus *ἀμέροφωτοι* noemde, en die hij niet bij bepaalde sterrebeelden indeelde. Daarin is, zooals wij zagen, door Bartsch en Hevelius voorzien.

Alexandrië, waar Hipparchus en Ptolemaeus leefden, ligt op 31° Noorderbreedte; men kan er de sterren nominaal tot 59° Zuiderdeclinatie waarnemen; in elk geval waren er de heldere sterren zichtbaar, die hoogstens 55° ten Zuiden van den toenmaligen evenaar stonden, of 145° van de toenmalige Noordpool verwijderd waren. Deze pool beweegt zich zooals men weet aan den hemel: het verschijnsel heet *precessie* en werd in Buiten met een enkel woord besproken (zie No. 1 van jaargang XIII). Sinds de tweede eeuw vóór Christus heeft de pool zich ongeveer 11° van den Grooten Beer verwijderd, dus ook van de sterrebeelden, die ten Zuiden daarvan op ongeveer 12 uur rechte klimming staan — en te zoeken zijn in de richting van de streep 12 op het circumpolaire kaartje van Buiten XI No 18 —: de Leeuw en, nog veel Zuidelijker, Centaurus. Dit laatste sterrebeeld stond derhalve ten tijde van Hipparchus veel gunstiger voor de waarneming dan thans: Hipparchus heeft ook de sterren der eerste grootte α en β , welke Zuiderdeclinatie tegenwoordig 60° is, maar toen 49° was, te Alexandrië heel goed kunnen zien, evenals het vermaarde, zich op ongeveer dezelfde parallel bevindende sterrebeeld Zuiderkruis, waarvan de ster α , thans op 63° , toen op 52° Zuiderdeclinatie staande, nog een graad of 7 boven den Zuidelijken horizon kon rijzen, evenals Canopus (α van het Schip Argo). Daarentegen culmineerden de sterrebeelden aan den anderen kant van den hemel — op het kaartje van Buiten XI No. 18 gelegen in de richting van de streep 0 — ten tijde van Hipparchus 11° lager in het Zuiden dan tegenwoordig. Dat geldt voor 47° Zuiderdeclinatie, gelegen sterren der tweede grootte (α en β van den Kraanvogel), welke laatste in de tweede eeuw vóór Christus maar nauwelijks boven den Alexandrijnschen Zuiderhorizon rezen, en dan ook in den *Almagest* niet vermeld worden. Het Zuiderkruis vormde bij Ptolemaeus geen afintusschen werd het volgens Plinius door sommige schrijvers met den naam Troon van Caesar aangeduid, ten eere van Keizer Augustus.

(Slot volgt).

KINDEREN DER ZEE.

23) Naar het Engelsch van H. de Vere Stacpoole.

BOEK II.

HOOFDSTUK XIII.

HET VIKINGSCHIP.

DEEN volgenden dag toen Ericsson en Magnuss zich naar den oever begaven, de tobben dragend waarin zich de lange vischlijnen bevonden, ontmoetten zij Schwalla en Helgi. Het meisje zeide hun goedendag, sprak eenige woorden met hen en vervolgde haar weg. Zij keek Ericsson nauwelijks aan.

De goede vriend die hem steeds met een glimlach had verwelkomd, de goede tuinier die den dorren bodem van zijn natuur had bewerkt en daarin allerlei eenvoudige bloemen had geplant, was plotseling als van de aarde weggevaagd.

Zij had hem aangezien zonder glimlach en hem nauwelijks gegroet.

Magnuss merkte het op en het scheen Ericsson toe, dat diens manier van doen, toen zij samen op weg gingen, hiervan blijk gaf.

Magnuss was opeens buitengewoon vroolijk geworden. Súrsson wachtte hen op de pier en toen zij de tobben waarin de lijnen waren, op de „Helga” brachten, merkte de eerste ook een verandering bij Ericsson. Deze scheen opeens in een dolle bui, lachte en maakte grappen met Súrsson, alsof zij aan een picnic of een ander pleziertochtje gingen deelnemen.

Maar als Magnuss in Ericsson's hart had kunnen zien, zou hij geheel voldaan zijn geweest.

Zij haalden het anker in en voeren weg. Op de plaats aangekomen waar zij zouden visschen, wierpen zij de lijn uit waaraan aan elk uiteinde een boei was bevestigd, een vervelende en langdradige bezigheid; en Ericsson kreeg een kabeljauw-haak in zijn duim, sneed er hem met zijn mes uit en lachte daarom alsof hij het als een grap beschouwde. Het scheen hem genoeg te doen en dit was ook inderdaad het geval.

Plotseling was een koude, bittere stemming over hem gekomen, welke zich slechts vermocht te uiten in grappen en lachen. Het was de overwinning der doornen, wanneer een oostenwind gaat over de haag, alle kleine groene lootjes verschrompelend, die den vorigen dag nog zoo goed waren uitgekomen.

Nu hangt er iets over den Breidifjord en eigenlijk over de geheele IJslandsche kust, een slechte geest, die alles bederft tijdens zijn heerschappij — de mist.

De IJslandsche mist komt op zonder dat men weet waar hij vandaan komt, doet de zon verbleeken, omringt u, gaat voorbij en komt dan weer terug. Hij kan dagen duren en ook uren, soms blijft hij een week lang hangen. Het eenige zekere van hem is zijn onzekerheid, tenminste voor degenen die niet geboren en getogen zijn aan de kust. Hij komt op wanneer de golfstroom en de ijzige noordelijke stroomingen elkander ontmoeten.

Zij vischten met de handlijnen en hadden nog een uur of vijf, zes voor zich, alvorens zij de lange lijnen konden ophalen. Toen verdween opeens de Breidavik Kaap voor hun oogen en de mist omringde hen, zich over hen verspreidend in wolken.

„Ik dacht wel dat hij zou komen opzetten,” sprak Súrsson, „ik voelde hem tot in mijn ribbenkast. Wel, wij liggen hier veilig voor anker en hebben het kompas, om er mede terug te keeren, als het wat lang mocht duren.”

„Hij zal niet lang aanhouden,” antwoordde Magnuss, „ik ken het weer hier, sedert ik een kleine jongen was, niet hooger dan je knie, en een jongen gaat geheel in het weer open weet er meer van dan een volwassene, — jij bent geboren en getogen op de oostkust en hebt natuurlijk meer verstand van het weer daarginds.”

Súrsson gaf dit toe. Hij had ook een beetje van de wereld gezien daar hij verscheidene zeereizen had gemaakt op een der groote Duitsche zeilschepen van Hamburg; dus stond hij niet veel achter bij deze twee mannen van den kabeldienst. Het visschen was dien dag slecht; indien het mooi, helder weer was geweest, zouden zij naar een andere plaats zijn gegaan, doch nu was er niets te doen dan hun goed geluk af te wachten, te rooken en te praten.

Magnuss vertelde van de zeeforellen-visscherij waaraan hij toen hij nog een kleine jongen was, had deelgenomen en noemde gewichten en afmetingen die aantoonde dat de

forellen minder waren geworden, toen hij plotseling ophield met spreken en een luisterende houding aannam.

De wind, komend uit de richting van Reykjavik, was zoo zwak, dat de trilling van de lucht nauwelijks werd gevoeld toen hij de mistwolken scheurde.

Gedragen door den wind, klonk het geluid van riemslagen. Ericsson kon ze nu hooren en Súrsson eveneens. Naar het geluid te oordeelen, was het een boot, door acht roeiers bemand:

„Dat is geen boot van Skarsstöð,” zeide Súrsson, „en Stykkisholmur ligt te veraf, dan dat ze vandaar had kunnen komen en de riemen lijken mij zwaarder toe, dan die wij hier gebruiken.” Hij doelde op hun kleine, smalle riemen, die men aan de kust gebruikt, — „het schijnt wel een galei te zijn.”

Nauwelijks had hij uitgesproken of door den mist klonk een roep, schrill als de kreet van een zeevogel.

„Niet antwoorden” zeide Magnuss.

Hij was te laat. Ericsson had den mist doen scheuren met den roep der Deensche Marine en tot antwoord klonk flauw terug, een uitbundig gelach en het geluid van riemen, slepend door het water.

Toen, terwijl deze weer in beweging kwamen en de boot, welke waarschijnlijk van richting veranderd was, zich verwijderde, klonk weer een ander geroep uit de verte. „Skule „Skule” — telkens herhaald en wegstervend als het gekrijsch der meeuwen.

„Wij hebben een vikingschip ontmoet,” zuchtte Magnuss „en jij hebt hun aanroep beantwoord, heeft dan iets je niet gezegd, dat dit geen echte riemen waren? Hoor ze eens roepen! Geluk! Je zult nooit meer gelukkig zijn; wij zullen allemaal verdrinken en dat zal alleen komen doordat jij hebt geantwoord. Gek, die 'k was om naar den Breidifjord te komen met een gek!”

„Wel, ik zou nog liever gaan visschen met de zeven oude wijven van Kuvik,” antwoordde Ericsson. „Het was een boot van de Fransche visschersvloot en als ik haar niet had aangeropen, zou ze ons hebben overvaren. Heb je nooit de Franschen hooren roeien, jou stommerik?”

„Wel,” zei Súrsson, „het moet wel een Fransche boot zijn geweest; er is geen andere plaats vanwaar een boot als deze, vandaan had kunnen komen of het moest er een zijn van de visschersvloot; waarschijnlijk waren 't brandewijn-smokkelaars. Men zegt dat er heel wat aan wordt gedaan, nu de nieuwe wet in werking is getreden en ik heb gehoord, dat Gudmundsson erin betrokken is.”

„Jelui hebt geen van beiden ooren of verstand,” zeide Magnuss. „Was dat 't geluid van een boot van hout gemaakt en door riemen voortgeroerd? Het was een Vikingschip en 't zou niet de eerste keer zijn, dat iemand er in den Breidifjord door werd aangeropen. Ze durven alleen te komen tijdens den mist en als je hier waart geboren en had gewoond, zou je dat weten.”

„Vervloekt zijn ze en hun schip erbij. Wat gaat 't ons aan?” riep Ericsson uit.

„Het zal jou een boel kunnen schelen,” antwoordde Magnuss, „en nu kan 't geluk ook ons den rug toedraaien.”

Toen zweeg hij mokkend.

„Wat mij aangaat,” sprak Súrsson, „ik geloof niet dat oude schepen terug kunnen komen, nee, dat geloof 'k niet. Men kan niet aannemen dat in hout en ijzer geesten wonen. Ik ben spiritualist 1) en wat 'k gezien heb, heb ik gezien, maar dat gebeurde met menschen; maar om te beweren dat schepen en riemen terug kunnen keeren, wel, dat neem ik niet aan!”

„Ik geloof het een noch het ander, of 't nu menschen of schepen betreft,” zeide Ericsson. „Mijn vader was spiritualist — maar ik voor mij, begrijp er heelemaal niets van.”

Súrsson, zijn lijn ophalend en een onschuldig uitzienden jongen kabeljauw losmakend, deed nieuw aas aan zijn haak en wierp de lijn weer in zee.

Toen begon hij weer. „Er valt niet aan te twijfelen dat menschen terugkomen en dat niet alleen als geesten. Het is mij alles geopenbaard geworden en het doel ook. De menschen worden geboren en wedergeboren, opdat zij door leed beter zullen worden. Het is alles zoo doodeenvoudig, dat zelfs een arme man als ik het kan begrijpen. Ik spreek van mezelf en zooals jelui weet, ben ik te Thorshofen op de oostkust geboren, zoover naar het noorden toe, dat het gedurende den winter altijd nacht is. In Reykjavik, zelfs in Skarsstöð, zal men nog een beetje daglicht in den winter hebben, maar in Thorshofen is het altijd donker.” (Wordt vervolgd).

1) Spiritualisme is op IJsland overheerschend.

DE VOORGEVEL VAN HET KASTEEL HELMOND.

HELMOND'S NIEUWE GEMEENTEHUIS.

HET KASTEEL VAN HELMOND.

EEN der merkwaardigste oude kasteelen van ons land door een gemeente aangekocht, om het ten dienste dier gemeente in te richten, ziedaar een gebeurtenis, waarover „Buiten” niet zwijgen mag, al zal het velen onzer lezers vermoedelijk reeds bekend zijn, dat de Raad van Helmond in zijn vergadering van 12 April 11. besloot het thans in het centrum der stad gelegen kasteel met het fraaie park, al is hoogst merkwaardige archief, enz. aan te koop, en al is reeds in onzen jaargang 1909 een artikel aan het kasteel van Helmond gewijd.

Of wij de oplossing in alle opzichten gelukkig achten? Ons antwoord kan geen juichend: „ja!” zijn: een kasteel als dit heeft nu eenmaal een karakter, dat slecht bij de nieuwe bestemming, welke het krijgt, past. Maar... heeft het niet evenmin het uiterlijk van een vreedzaam landhuis, als hoedanig het reeds langen tijd, natuurlijk, gebruikt werd? De beste oplossing ware ons inziens geweest, dat het Rijk het aangekocht had met de bedoeling, het als bijna ongeschonden type van een middeleeuwsch kasteel te onderhouden en ter bezichtiging te stellen. Nu dat niet geschied is, kunnen wij in elk geval dankbaar zijn, dat het merkwaardige oude gebouw behouden blijft, terwijl wij de hoop uitspreken, dat de natuurlijk niet geheel te vermijden veranderingen met piëteit zullen worden aangebracht en het monument zoo weinig als mogelijk is zullen schaden.

* * *
Het tegenwoordige kasteel van Helmond is waarschijnlijk in 1402 gebouwd, maar reeds eenige eeuwen vroeger moet ter zelfder plaatse een burch hebben bestaan. Het kasteel schijnt vele jaren een voor dien tijd rustig bestaan te hebben gehad, tot 1543, toen de gevreesde Maarten van

Rossem roovend en plunderend Helmond naderde. „Doen heeft de heer van Helmont in groeten anxt geweest ende hadde niet anders gedacht, dan dat sy oech tot hoeen koende solden”, zoo vermeldt een kroniekje van het St. Agnetenklooster te Maasdijk, dat een „filiaal” had nabij de wallen van Helmond. Om den geduchten Geldersman te verhinderen zich daarin te nestelen, werd dit vrouwenklooster ijlings in brand gestoken. En Maarten van Rossem durfde het krachtig versterkte kasteel niet aanvallen, zoodat de burchtheer met zijn „anxt” vrij kwam.

In het einde der 16e en de eerste jaren der 17e eeuw is het warm om Helmond toegegaan, en herhaaldelijk vielen stad en kasteel afwisselend in handen van Staatsche en Spaansche troepen. Was Helmond aanvankelijk door Staatsche troepen bezet, in 1579 viel het in handen van Parma, in 1583 ging het aan de Staten over, kort daarop heerschten er weder de Spanjaarden, in 1587 mislukte een aanval der Geuzen, in 1588 slaagde Hohenlohe er in de plaats te overerven, in 1597 wist een bende muitende Ieren in Spaanschen dienst ze te bemachtigen, tot eindelijk in 1602 Maurits stad en kasteel voor goed aan Staatsche zijde bracht. Daarna is een onafgebroken tijdperk van rust voor den middeleeuwschen burcht aangebroken.

* * *
Het kasteel van Helmond is het type van een regelmatig opgetrokken middeleeuwsch Nederlandsch kasteel, waaraan in den loop der eeuwen uitwendig heel weinig veranderd werd, en het leert ons hoe de meeste van de vele ridderburchten, waaraan deze gewesten zoo rijk zijn geweest, er ongeveer hebben uitgezien.

Op iederen hoek van het vierkante gevaarte staat een zware ronde toren; in het midden vindt men een ruime binnenplaats. De torens hebben aanvankelijk kanteelen

gehad. In de buitenmuren zijn natuurlijk eerst later de groote vensters aangebracht, die bij een belegering niet heel practisch geweest zouden zijn; die ter weerszijden van de toegangspoort, waarvoor een valbrug heeft gelegen, dagteekenen blijkens de ommetseling van omstreeks 1600, de andere vermoedelijk van een eeuw of wat meer later; oorspronkelijk ontvingen de vertrekken alleen licht door vensters aan de binnenplaats. De muren van deze plaats zijn thans helaas bepleisterd; moge daarin spoedig verandering komen!

Wie de poort doorgaat, ziet recht tegenover zich een breede steenen trap die naar de voorzaal of vestibule leidt. Tegen den zijmuur ter rechterzijde, waar zich de gewone of dagelijksche ingang bevindt, verrees vroeger de „Trompettoren”, een ronde wachttoren, die in de tweede helft der 18e eeuw afgebroken is; een ronding van den muur en een gedeelte van de torentrap is al wat van hem overbleef. Zijn slooping is wel de voornaamste vermindering van het monument.

Over het inwendige, dat natuurlijk reeds sterk gemoderiseerd was en waar thans wel ingrijpende veranderingen zullen plaats vinden, zullen wij kort zijn. Vermelden wij slechts de groote zaal ter linkerzijde van de vestibule, boven wier schouw de wapens prijken van Cortenbach en Arberg. De Cortenbachs zijn eeuwen lang heeren van Helmond geweest; de laatste van dit geslacht, Felicitas Isabella, gehuwd met den Zwitserschen rijksgraaf Antonie van Arberg en Valengin, erfde omstreeks 1685 de vaderlijke goederen en uit dien tijd dagteekent ongetwijfeld deze schoorsteenversiering. Ter weerszijden van de groote wapens der echtelieden aanschouwt men nog zestien andere, alle levendig gekleurd.

In deze zaal is de toegang tot den toren, waarin het rijke archief wordt bewaard; dit bevat o.m. vele oude stukken, zooals een perkamenten charter dat het jaartal 1314 draagt. In den anderen toren aan de achterzijde is eertijds de slotkapel geweest; daarboven was een vertrekje, voor den pastijbakker bestemd, waarin nog een oven te zien is.

Onder de vertrekken aan de achterzijde bevindt zich de ruime keuken met haar kunstig gemetselde kruisgewelven; de ruimte daarnaast is voor brouwerij bestemd geweest. En natuurlijk ontbreekt hier niet de gevangenis, een somber gewelf, waartoe licht en lucht slechts in bescheiden mate toegang hebben.

Het kasteel, welks muren volgens de overlevering met roggemeel inplaats van met kalk gemetseld zijn, wordt nog door een gracht omringd. Vroeger schijnt een tweede gracht hieromheen te hebben geloopt, en tusschen de beide grachten moet een ringmuur zijn geweest, aansluitende aan de twee vierkante torenvormige gebouwtjes, die zich nog tegenover de slotpoort bevinden, en die wellicht overblijfsel van een voorpoort zijn, welke nog in de eerste helft der 18e eeuw aanwezig was.

De achtergevel van het kasteel wordt ontsierd door een moderne veranda onder een deftigen zonnwijzer, van welke een rustieke brug over de slotgracht naar het zeer fraaie park voert. Eenigszins vergeeflijk is deze ontsiering wél, al had zij meer in stijl kunnen geschieden. Wie

HET BINNENPLEIN VAN HET KASTEEL HELMOND.

uit de achtervertrekken in het park wilde komen, moest vroeger de voorpoort uit- en het heele slot omloopen.

* * *

Tot 1780 heeft het kasteel van Helmond aan leden van het geslacht Arberg behoord; in genoemd jaar kocht de heer C. F. Wesselman het, en zijn afstammelingen hebben het tot dusverre bewoond.

Thans gaat douairière Wesselman van Helmond het slot verlaten, dat in 't begin van 1921 aan de gemeente Helmond overgaat. Nog in den loop van 1920 zal waarschijnlijk — zoo mochten wij vernemen, — de bestemming der verschillende zalen worden vastgesteld. Men deelde ons verder mede, dat bij den aankoop de bedoeling heeft voorgezeten om in het kasteel onder te brengen de gemeente-secretarie en den dienst van Publieke Werken.

De schimmen van de heeren van Helmond zullen in de komende jaren op hunne nachtelijke wandelingen vaak voor zonderlinge en pijnlijke verrassingen komen te staan. Maar zij zullen zich toch wel verheugen, dat het hun mogelijk blijft binnen de oude muren rond te waken, die reeds zoo vele eeuwen hebben getrotseerd.

A. L.

EEN DER WACHTTORENS MET STALLEN BIJ HET KASTEEL HELMOND.

Nog iets over reizen in Spanje.

(Vervolg).

II

NEEN, vlug waren zij niet, mijne oudmodische lokaal-treintjes daar bezuden de Pyreneën.

Integendeel, zij hielden er allen heel veel van hun gemak en stonden onderweg graag meer stil dan dat zij reden. Hoe menigmaal dan ook vind ik in mijne vluchtige reisaan-teekeningen uit Spanje, een vraag-teekentje daar waar ik schreef: „tien uren gespoord nu,” of: „zeven uur sporen achter den rug”, of: „vandaag bijkans den geheelen dag gespoord.”

Neen, haasten deden zij zich er niet, mijne lokaaltjes.

Integendeel, gemoedelijk langzaam, steeds gemoedelijk langzaam gingen zij er hun weg. En de rust-poozen welke zij zich op de reis wel meenden te mogen veroorloven, waren naast over-talrijk, hun wel schier nimmer van te langen duur.

Toch, met welk een genoegen steeds weer denk ik aan ze terug, aan die haast eindeloze rochten daar met het spoor.

Immers, gaven zij mij niet al dikwijls de aardigste kijkjes op het land, en op het mooie, oude landleven nog in Spanje?

Immers, waren zij niet meest altijd gezellig, meest altijd prettig, zulke reizen?

Neen, op tijd werd door hen zoo goed als niet gelet; neen, onzen hedendaagschen spoed, ons modern, zenuwachtig gejaht kenden zij gelukkig nog niet, mijne Spaansche treintjes....

En zoo boden zij er u en zichzelf dan ook nog, welhaast na iedere tien- of vijftien minuten rijden, steeds weer alle gelegenheid tot een kleine verpoizing, — stonden zij u aan vele stationnetjes op hun weg graag toe kalmpjes eens uit te stappen om er op uw gemak wat heen en weer te kuieren, of om er eens een praatje te gaan maken hier en daar, of om er in alie gezelligheid eens met een medereiziger te klinken.

O neen, van haasten hield niemand er....

Waarom zich er niet op de reis het leven aangenaam maakt, — waarom niet af en toe onderweg eens uitgestapt en wat gerust en een cigarrillo gerookt in het zonnetje, —

HET SLOTPARK ACHTER HET KASTEEL HELMOND.

waarom niet af en toe eens stilgehouden en zich den dorst gelescht met een koele limonada, — waarom niet nu en dan eens een kleine afleiding, het genoegen van een kalm praatje, de weelde van een glas anisette, het genot van een beker vino dulce?

En misschien had men nog zoo geen ongelijk.

Zou onze manier van alles-vlug-willen-doen werkelijk ook wel gepast hebben daar op het oude, stille land in Spanje?

Niet altijd was het echter even gemakkelijk, om na zoo een aangenaam oponthoud de reizigers weer tot instappen te bewegen, — om mijne tochtgenooten, niet te lang na de gebruikelijke waarschuwing van: „Viajeros al tren!...”, hunne plaatsen weer te doen innemen. En dus kwam het dan nog al eens vaak voor, dat eerst veel en dringend roepen en veel bellen en veel fluiten noodig was, aler mijn lokaal-treintje de groote reis weer rustig voortzetten kon.

„Viajeros al tren!...”

Ah! terstond,... maar men wilde dan toch wel even nog Antonio en Pepe de hand drukken.

„Viajeros al tren!...”

Goed,... doch voor een kleine anisette tot afscheid had men altijd toch nog wel even tijd, niet waar?

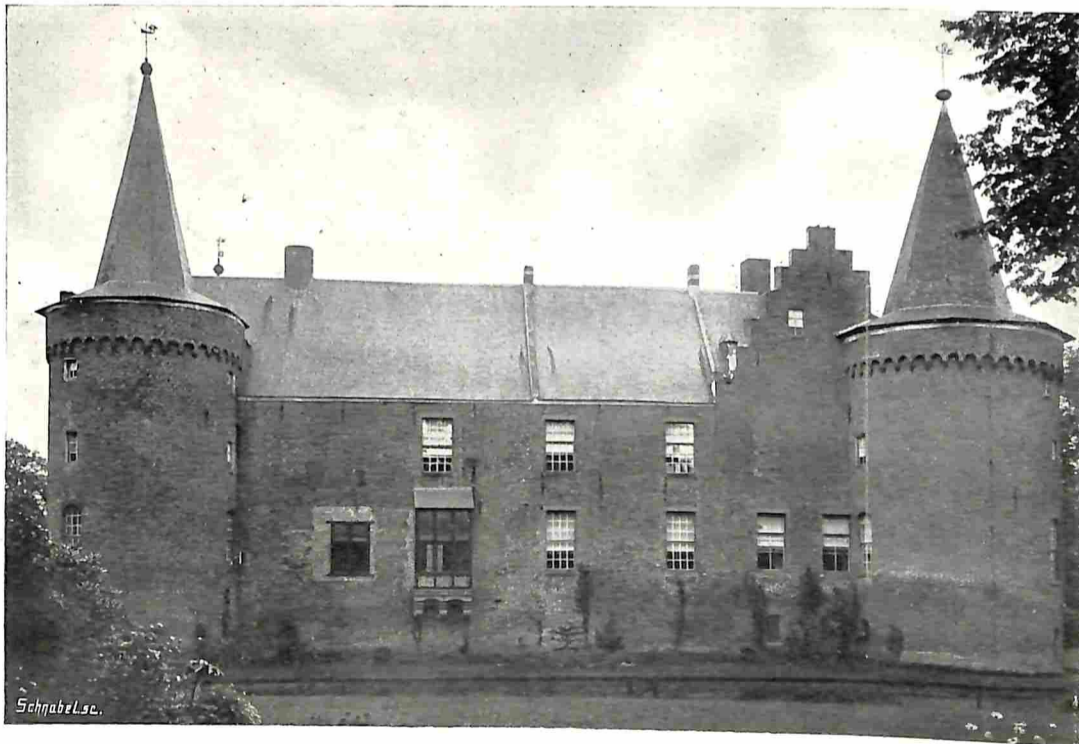
„Viajeros al tren!...”

„Dios! wat haastte men dan toch vandaag!

.....

Tot dan eindelijk een ieder weer gezeten was, men de portieren sloot, — hier en daar liet men ze ook wel dikwijls open — en een laatst, langgerekt gefluit het vertrek aankondigde

O neen! zegt niet, — gij die in Spanje den veel betreden toeristen-weg, den „beaten track”, slechts volgt, gij die daar niet anders zaagt dan hetgeen men nu eenmaal zoo gewoon is er te gaan zien —, zegt niet, dat „ook reeds” bezuden de Pyreneën het eigenaardige van vroeger, het oorspronkelijke, zoo goed als verloren is gegaan, en dat men er de oude gewoonten en de mooie, oude kleederdrachten haast niet meer vindt. Want integendeel, zoo ergens, dan was het zeker nog wel mede in het Iberische land, dat ik trof het antieke, het oude pitto-

ZIJGEVEL VAN HET KASTEEL HELMOND.

reske, dat ik trof de gebruiken en het eigenaardige uit lang voorbije dagen, . . . indien ik het er een weinig, o een weinig maar, zocht.

Dus was het dan ook op mijne ouderwets langzame spoorreizen daar, dat ik veel van het werkelijke —, veel van het mooie Spanje nog te zien en te hooren kreeg, was het er almede in mijne eenvoudige derde-klasjes, dat ik van het echte oude nog genieten mocht.

Wat al schilderachtige typen, wat al heerlijk pittoreske drachten, wat al aardigs, wat al oorspronkelijks, ontmoette men er immers!

Daar hadt gij er de lieden van het land van Cataluña, in hunne donker fluweelen pakken of in hun sierlijk gestikten, blauwen kiel, er de Catalaansche boeren, met hunne breede, hel roode faja (ceintuur) en hunne witte alpargata's (sandalen) en hunne barretina, hunne phrygische muts van scharlaken of paars met zwarten rand; daar zaagt gij er de vrouwen en de meisjes uit de triest stille woestijnvlakten van Aragon, met hunne wijduitstaande, kleurige plooirokken en hunne blauwe touwsandalen en hunne gele of goudbruine of bontgebloemde omslagdoeken met lang afhangende franje; daar vindt gij er de Aragoneesche mannen, met hunne korte, gekleurd fluweelen jasjes en hunne vlugge, zwart fluweelen kniebroek met vele knopen en linten versierd, met hunne schitterend violet getinte faja, en met hun bonten zijden doek geknoopt om het hoofd.

Ofwel uwe reisgenooten waren er lieden uit de bergen van Estremadura, en droegen — gelijk daar eens de conquistadores van Peru en Mexico — de bruin leeren broek met franjes, en de gestreepte omslagdeken, en den grooten sombrero met breed rand.

Ofwel gij vindt er den bewoner van het land van Andalucia, met zijn nauwsluitend, kort jasje en zijn spanbroek, met zijn smalle, kleurige das en zijn „typisch Spaanschen” torero-hoed; gij vindt er de donkere señorita's van het Zuiden, met de traditioneele witte of roode bloem in het haar, met de mantilla en met de rose of gele of lichtblauwe strookrok, en met den waaier soms.

En ziet, werd men er niet ook nog altijd — als leidden wij nog in de avontuurlijke dagen van vroeger — op zijn tochten, door de soldadesca vergezeld, zagen wij er niet ook in ieder treintje, nog altijd de glanzige, driekante steken der wel gewapende guardia's? Ah neen! — het banaal moderne hinderde u nog niet veel, daar op het Spaansche land.

Ja, naar mijn smaak was het wel, er zoo den eenvoudigen cabailero tot mijn tochtgenoot te hebben. Naar mijn zin was het wel, er zoo op oudmodisch langzame manier nog te reizen. Want vond ik er niet ook al in den omgang met mijne medepassagiers veel dat mij aantrok, veel dat nog merkwaardig was en oorspronkelijk? Had ik er niet vaak de aangenaamste gesprekken, hoorde ik er niet dikwijls de kostelijkste verhalen, gaf men mij er niet vaak de grappigste inlichtingen en . . . soms den besten raad?

O ja, genoeglijk was het er wel, daar in die antieke Spaansche derde-klasjes. Want ook, hoe dikwijls niet genoot men er nog van de mooie liederen van het land, hoe dikwijls niet klonken daar nog de lustige danswijsjes van het oude Aragon en de herdersliederen uit de Estremadura. Hoe dikwijls niet vergastte men er u nog op een canto flamenco, of op een zangerig minneliedje uit het warme Zuiden, of op een van die vreemd trieste melodien uit de Asturias.

Ah! en hoe vroolijk niet kon het er vaak wezen, wanneer

op de marktdagen de boeren en de boerenmeisjes een eindweegs meê kwamen rijden.

Of wanneer, om den tijd wat te korten, er op de guitarra werd gespeeld en er door allen werd meêgezongen.

En had er ook het reizen met de avondtreintjes, had er ook het reizen bij nacht, niet veel aantrekkelijks? Had het niet veel aantrekkelijks, ook bij donker daar nog door de stille vlakten te gaan, of er laat bij maanlicht nog op weg te zijn?

In uw rijtuig spreidde een primitief olielampje dat er tegen de zoldering brandde, dan haar zwak rosse schijnse, terwijl van buiten, door de open venstertjes, een frissche nachtlucht naar binnen kwam. En gelijk overdag, spoedde gij langzaam er van plaatsje tot plaatsje, hadt gij er aan vele stationnetjes ook weer de gebruikelijke pooze van rust.

Alleen, — de lustige stemming, den gezelligen beker vino dulce, het opgewekt gezang, troft gij er dan niet meer. Neen, men was er stiller, men was er ernstiger geworden dan. En klonk er al hier of daar soms nog eens zachtkens een lied, dan was het meest een weemoedig wijsje nu, een zacht droeve Moorsche melodie, een zingen dat denken deed aan de woestijn en aan het Oosten.

Dan zaten in een fantastisch halfduister er de caballero's gehuld in hunne avonddekens, hadden de señora's en de señorita's er de stemmig zwarte doeken omgeslagen. En niemand dacht er meer aan zich buiten eens te gaan verpoezen.

.....
.....
Tot langzaam-aan het dan al stiller, al rustiger om u heen werd, het al later was geworden.

En er alleen nog de guardia's met u waakten. . . .

(Slot volgt). THEO DE VEER.

BRONSWERK VAN BROENEI.

HET noordelijk deel van Borneo staat sedert 1888 onder Britsch beschermheerschap; van de drie landschappen die er liggen — men vindt ze dadelijk, omdat zij altijd ongekleurd gelaten worden op onze kaarten — is Serawak bekend door Radja Brooke.

het sultanaat Broenei door de mooie dingen die er gemaakt werden, en Noord-Borneo, dat sedert 1877 aan de Britsche Noord-Borneo-Compagnie behoort, door zijn tabak, en daarenboven, maar niet zoo algemeen, door den hoogsten berg van den Archipel, de Kinabaloë.

Toen de Spanjaarden in 1521 voor het eerst in de kota Broenei kwamen, vonden zij daar eene buitengewone beschaving, o.a. een porcelein-fabriek, en het is wel zeker, dat de vaardigheid in het maken van velerlei voorwerpen, die nu nog op Borneo hoog gewaardeerd en zelfs als heilig beschouwd worden, niet een gave was van de inlanders die op deze kust woonden. Broenei was van eeuwen her een centrum van zeerooversbedrijf en er landde dus van allerlei volk. Een Chineesche kolonie was er gevestigd van Broenei tot Kina Batangan en van deze Chineezzen moeten afkomstig zijn de produkten eener sedert eeuwen hoog staande gietkunst, waarvan er bij dit opstel een aantal afgebeeld is. Reeds ten tijde van Marco Polo, dus omstreeks 1280, was de Chineesche invloed op Borneo's westkust bekend, en het werk dat uit de handen der Chineesche kunstenaars kwam heeft ruimschoots den tijd gehad om naar onderscheidene oorden van den Archipel en daarbuiten te verdwalen. De heer J. P. Koster heeft gedurende zijn verblijf in het Broenei'sche en Serawaksche er koperen voorwerpen aangetroffen die hem door het distriktshoofd der afdeeling Balait als zeer oud werden

BRONSWERK UIT HET MUSEUM TE BERN, FIG. 1.

beschreven. „Deze Maleische ambtenaar”, zegt hij, „was een vooruitstrevend, achtenswaardig en eenigszins geletterd man, geheel vrij van fantasieën, en ik heb zoowel van de Balait-rivier als in de boven-Baram-distrikten (aan de grens van Serawak en Broenei) koperen voorwerpen gezien, die, wat afwerking betreft, door geen Europeesch kunstenaar zouden kunnen verbeterd worden.” Ter hoofdplaats Broenei was het koper- en bronsgieten, zoomede de zilversmeedkunst een tak van het bedrijf der adellijken (anak radja), zooals het weven tot den arbeid der adellijke vrouwen behoorde. Van grooten omvang was eertijds het gieten van kanonnen, die men als wapens ter zee en te land gebruikte; maar nu het met de zeerooverij gedaan is en nu iedere kampong niet meer op een benting gelijkt, die zich te verdedigen had tegen koppen-snellende Dajaks, liggen er eeuwenoude kanonnen op een hoop af te wachten wat er met hen gebeuren zal. Zij hebben, schrijft de heer Koster, alle bijna hetzelfde motief: de tromp of mond-opening is een drakenkop die den kogel uitspuwt; typisch ook de gekrulde staart (de druif) waardoor de terugloopkabel geschoren wordt. Vreemd is het, dat zelfs van deze thans ongebruikte voorwerpen, waaraan men ginds blijkbaar niet veel waarde hecht, onze Nederlandsche musea zoo slecht voorzien zijn. Wat de andere voortbrengselen dezer ontwikkelde gietkunst betreft — men zal ze in ons land vruchteloos zoeken in de openbare verzamelingen. In Indië, waar men zooveel dichterbij de bronzit, is 't al niet veel beter. In de directie-vergadering van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, d.d. 7 Aug. 1919 verklaarde de conservator van het ethnografisch museum, dat de verzameling van Borneo niet best is, en dat, tegenover de duizenden nummers van Nieuw-Guinea, West-Borneo maar een paar honderd nummers telt.

In Keulen, Bremen en Bern zijn er van het bronswerk van Broenei vrij groote verzamelingen. München en Zürich bezitten enkele stukken; die van Bremen werden door prof. Schauinsland gedurende zijn reis in Oost-Azië verzameld. De afbeeldingen die dit opstel vergezellen zijn gekozen uit een groote collectie foto's die dr. Zeller, directeur van het Historische Museum te Bern, van zijne Broenei-bronzen liet maken.

Zij die verwachten hier enige interessante mededeelingen te zullen vinden over dit gietwerk moeten bedrogen uitkomen. Waar eigen opmerkingsgave te kort schiet kan het zulk prettig werk zijn te grasduinen in de literatuur; edoch literatuur over Broenei-bronzen ontbreekt zoo goed als geheel. In den derden jaargang van het Oriental Archiv heeft

Schlösser een artikel geschreven over dit onderwerp, maar daarmede is de lijst voltallig. En zeer belangrijk is dat opstel geenszins. Er blijft dus niet veel anders over dan de afbeeldingen goed te bekijken en in zich op te nemen wat zij bekoorlijks bieden in vorm en ornament.

Schlösser doet opmerken, dat de zeer samengestelde versiering van vele stukken op een manier van gieten wijst die men gewoonlijk „met den verloren vorm” of „à cire perdue” noemt. Hetgeen zeggen wil, dat het onmogelijk is deze voorwerpen te gieten in een vorm dien men na afkoeling van het metaal opent en die dan weder geschikt is om daarmede een tweede en een derde gelijkvormig voorwerp te gieten. Ook Schiller's klok kwam niet uit een vorm dien men nogmaals kon gebruiken: „Schwingt den Hammer, schwingt, Bis der Mantel springt! Wenn die Glock' soll auferstehen, Musz die Form in Stücken gehen”. Het gieten met den verloren vorm is zeer oud. Bushell schrijft in *L'art Chinois* (Paris 1910): „Aussi loin que nous puissions remonter, les bronzes chinois ont toujours été exécutés à la cire perdue; on les reprenait ensuite, s'il le fallait, au marteau, au burin et au ciseau.” En dat afwerken naderhand was bijna altijd noodig. Gewoonlijk wordt de naam van Benvenuto Cellini vermeld wanneer er van dat procédé sprake is, en Havard heeft in het vijfde hoofdstuk, *la fonte à cire perdue*, van *Les bronzes d'art et d'ameublement* (Paris s.d.) duidelijk de manier waarop de beroemde Florentijn zijn beelden goot beschreven. Aardiger nog is het van hemzelf dat te hooren, zooals hij erover schrijft in de *Trattato della scultura*, die men vindt (bl. 753) in Benvenuto Cellini's leven. Hij zegt daar, dat men eerst de binnenkern moet gereedmaken, samengesteld uit pijpjaarde vermengd met beenzwart en gemalen steen; daarna op die kern in was boetseeren moet het te gieten voorwerp; deze waslaag bedekken moet met een huid van dezelfde samenstelling als de kern. „En dit gedaan hebbende, moet men den geheelen toestel in een steenen fornuis plaatsen, zoodanig ingericht, dat als men het vuur aanmaakt om de was eruit (n.l. uit den vorm) te smelten, deze was uit de aangebrachte openingen kan wegloopen en door een gat in den grond kan opgevangen worden in een ketel. En als de was eruit is, moet men een goed vuur stoken van hout en kolen, zoodat de vorm van het beeld goed gebakken wordt.” Nun kann der Gusz beginnen, zegt Schiller. Het in was geboetseerde beeld van het voorwerp dat men gieten wil, is door de warmte weggesmolten; binnen in den vorm is een ledige ruimte ontstaan waarin het thans weggesmolten voorwerp precies gepast heeft. De moeilijkheid van het gieten is het volgieten van den

vorm; ten eerste moet het metaal den juisten graad van hitte hebben en door een vloeimiddel of loopmiddel goed vloeibaar gemaakt worden, en ten tweede moeten de windpijpen, waardoor de lucht ontsnappen kan, te juister plaatse aangebracht zijn; want blijft er lucht opgesloten zitten, dan komt de vorm niet vol. Is het gieten afgelopen en de vorm bekoeld, dan breekt men dezen rondom het gegoten voorwerp af. Het gevolg van deze manier van gieten is, dat nooit twee voorwerpen aan elkaar gelijk zijn, tenzij de geboetseerde was-modellen volkomen op elkander gelijken.

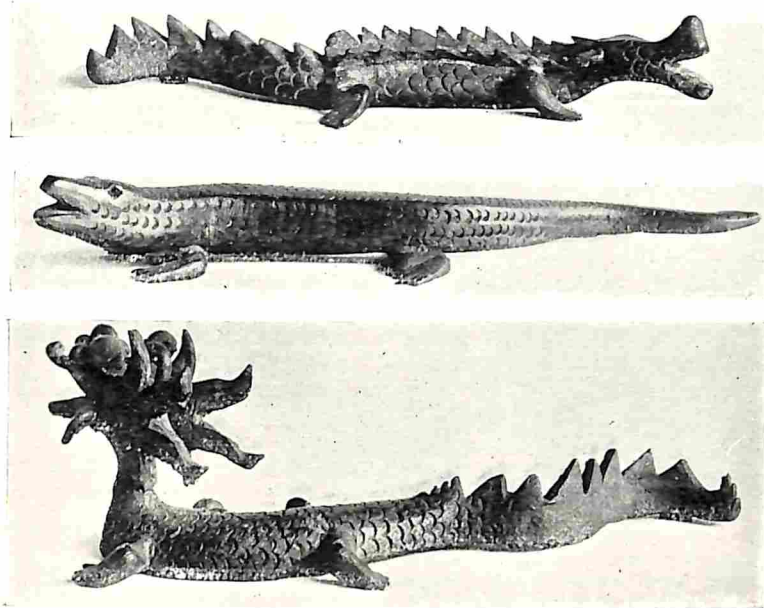
Tot goed begrip van het voorafgaande is het noodig te doen opmerken, dat een binnen-kern maken die met was bekleed wordt alleen dan geschiedt wanneer er groote voorwerpen gegoten worden; bij het gieten van kleine wordt het voorwerp geheel van was geboetseerd.

Bronz is een legering van rood koper en tin en deze laat zich uitstekend gieten. Koper, d.i. rood koper, kan niet gegoten worden, althans niet als fijn gemodelleerd ornament; men vermengde het dus met tin, later met het goedkoper zink, en dit mengsel geeft messing. Bronz kan veel beter gegoten wor-

BRONSWERK UIT HET MUSEUM TE BERN, FIG. 2.

BRONSWERK UIT HET MUSEUM TE BERN, FIG. 3.

den dan messing, die stugger is, minder gemakkelijk in den vorm vloeit en meer bijgewerkt moet worden als het voorwerp uit den vorm is; zien kan men dit aan onze kandelaars van messing en aan de groote kronen van hetzelfde metaal; op de draaibank werkte men de stukken bij, sneed er rondlopende groeven in. Brons is niet alleen kostbaarder door het toegevoegde tin, het is ook mooier van kleur, kan uitvoeriger gegoten en fijner geciseleerd worden.

„De boetsseerkunst kan zich in het weeke was vol uitspreken en juist daarom zijn gegoten voorwerpen dikwijls zoo aantrekkelijk.” Dit schrijft Loebèr in zijn boek „Houtsnijwerk en metaalwerking in Nederlandsch Indië” (bl. 48). Aantrekkelijk is dit bronswerk van Broenei wel en daarbij is het van één stijl. Het wemelt van gedierte dat leven eraan geeft. Loebèr, die kort geleden in het Rautenstrauch Joest Museum te Keulen het bronswerk van Broenei bezichtigde, schrijft mij over een ketel, die eenigszins gelijk op de hier door fig. 1 afgebeelde. Het is, zegt hij, een zwaar stuk gietwerk, grover afgewerkt dan de andere stukken; op het deksel paard en ruiter; op het hengel krokodillen; op den ketelwand te eener zijde een draak met krokodillen-lichaam en getanden staart; voorts op honden gelijkende dieren, en op den tegenovergestelden ketelwand een kikvorsch. Deze laatste herinnert ons de kikvorschen op de bronzen keteltrommen uit de Buitenbezittingen, waarvan gesproken wordt in de Encyclopaedie van Ned. Indië, 2de druk, II, 309a.; op de tuit slangen.... een heele ark is hier bijeen. Ik zie geen kans de dieren op den hier afgebeelden ketel (fig. 1.) te determineeren; blijkbaar zijn het — zie 't deksel — rijdieren. Men vindt ze terug op het voorwerp door fig. 2 afgebeeld; hier is van toepassing wat Schlösser schrijft „Grotesk modellerte Drachen in Relief erheben den zackigen Schweif und den stachlichten Kopf.” Hij noemt den toestel dien fig. 2 vertoont een „Kultgefäß”, dat ook op onze afbeelding zichtbare „sechs leuchterartige Aufsätze trägt, welche zur Aufnahme der Räucherkerze dienen,” benevens een „Deckelpfanne die wohl zur Aufnahme von Räucherpulver diene”; verzuimt echter erbij te voegen hoe hij aan deze wijsheid komt. Maar wat zonder tegenspraak blijven zal is, dat er uit de heele voorstelling een humor spreekt, die het harte verblijdt. Het beestje dat al spelende naar beneden gesukkeld is en nu, op den voet naar boven kijkend, overlegt hoe hij weer bij zijn gezelschap zal komen, is een heerlijke vondst.

Van die drie dieren welke fig. 3 te zien geeft, uitstekend om een penhouder erop neer te leggen, maar niet daarvoor zullen zij gemaakt zijn, is de onderste draak vooral merkwaardig; en draken als ornament komen mede voor op de gong, door fig. 4 afgebeeld. Het Museum te Bremen bezit daarvan een heele serie. „Diese Gongs”, schrijft Schlösser, „nach deren Vorbilde der Sultan von Brunei noch heutzutags ähnliche herstellen lässt, dürften ziemlich neuen Datums sein.” Loebèr schrijft mij over een gong te Keulen uit de collectie Küpers-Loosen, met een gegoten randversiering van Maleisch-Indonesisch type, en met drie spuwende draken, die uit het gongvlak gedreven en met ciseleerwerk versierd zijn. Het stervormig ornament rond den knobbel bestaat uit spiralen

die er als grof filigraanwerk opgesoldeerd zijn. Het is moeilijk antwoorden op zijn vraag of dit stuk wel uit Broenei afkomstig is. Ik heb juist de foto van de door fig. 4 afgebeelde gong gekozen, omdat er, behalve de draken, al heel weinig Chineesch is aan dit ornament; den rand herinner ik mij van Sumatra en het overige ornament vertoont geen typische kenmerken. Veel hooger staat het deksel van een doos (fig. 5); de doos zelve is versierd als het deksel, en bijzonder goed gevonden is de samenstelling van het handvat. Een ander handvat is door fig. 6 afgebeeld; het behoort aan een ronde ketel of kom, waarvan het oppervlak geciseleerd is; de beide maskers, waarin de beugel draaien kan, zijn interessant gietwerk en in artistiek opzicht van goede afkomst. Door fig. 7 is een potje met deksel afgebeeld dat geheel met het Lotus-ornament bedekt is. Een der lotus-soorten, *Nelumbium speciosum*, in het Sanskriet padma, was aan Brahmâ gewijd en de bloem van deze plant was het voorbeeld voor alles wat in de Voor-Indische en oud-Javaansche plastiek het lotusmotief heet.

De bronzen van Broenei waarvan dr. Zeller, de directeur van het Historische Museum te Bern, mij de foto's zond, zijn voor dit museum aangekocht van mevrouw Watkins, zooals het jaarverslag over 1918 vermeldt. Men moet in dit verslag lezen wat deze vrouw heeft weten bijeen te brengen; de collectie bronzen van Broenei vulde een verzameling aan uit dezelfde streek en van dr. Max Reinhard afkomstig; verder bracht zij voorwerpen mede van Ceilon, uit Malakka, allerhande van Borneo, ongerekend het genoemde bronswerk, verzamelingen uit China, uit Korea, uit Japan. Te Singapore heeft zij, op verzoek van de ginds gevestigde afdeling der Royal Asiatic Society, alles tentoongesteld, en men heeft haar de geheele collectie willen afkopen. Maar zij heeft deze naar Bern gebracht, zooals haar oorspronkelijk plan en de afspraak was.

Het museum van Bern leidt een zeer opgewekt leven; de directeur doet er zijn best correspondenten te krijgen en de verslagen toonen dat hem dit uitnemend gelukt; hij voorziet hen van een Sammelprogramm om te voorkomen, dat minderwaardig goedje binnenkomt. En terzelfdertijd zorgt de burgerzin der thuisblijvende Zwitsers, dat er geld beschikbaar is zoodra er een aankoop in 't zicht komt.

JOH. F. SNELLEMAN.

Verbeteringen.

In het nummer van 29 Mei l.l. leze men op blz. 256, 2e kol., regel 8 van boven, inplaats van 1263: 1265.

In de noten onder het artikel „Vreeland” (blz. 259, 1e kol.) leze men in noot 5 in plaats van „Niftarlake” de woorden: het Oudheidkundig Genootschap „Niftarlake” (1918); in noot 6 in plaats van Niftarlake: Niftarlake, en in plaats van 1920: 1919; in noot 7 in plaats van 1919: 1918.

BRONSWERK UIT HET MUSEUM TE BERN, FIG. 4.

De nog bestaande windmolens in de Zaanstreek.

Den heer P. Jz. Couwenhoven te Koog aan de Zaan danken wij de volgende lijst van nog bestaande windmolens in de Zaanstreek en omgeving.

A. Bovenkruiers (gewoon model).

Te Jisp: Watermolen 1) van den polder „Het Jisper Veld”: „De Zuid-Ooster”.

Te Koog a. d. Zaan: Meelmolen: „De Haan” of „Koek-uit”; Oliemolen: „Het Pink”.

Te Krommenie: Watermolen van den polder „de Wouden”: „De Woudaap”.

Te Marken-binnen: Watermolen van de Starnmeer: „De Spin”.

Te Westzaan: Cacao-afvalmolen: „De Oranjeboom”; Fouragemolen: „Het Prinsenhof”; Houtzaagmolens: „Het Klaverblad” of „Besjestasch” en „De Tweelingen” 2); „Papiermolen”: „De Schoolmeester” of „Gauwdief” 3).

Te Wormer: Meelmolen (zonder stelling): „De Koker”.

Te Wormerveer: Gortpel- en oliemolen: „Het Vool” 4).

Te Zaandam: Fouragemolen: „De Almanak”; Gortpelmolens: „De Grootvorst” en „De Zeilenmaker”; Houtzaagmolen: „Het Jonge Schaap”; Oliemolens: „De Bonte Hen”, „De Eeuwigdurende Strijd”, „Het Honingvat”, „De Jonker”, „De Kwak”, „De Ooyevaar”, „De Oranjeboom”, „De Oude Zwan”, „De Poelsnip”, „De Zaadzaayer” en „Het Zwarte Kalf”; Pel- en fouragemolens: „De Jonge Prinses” en „De Sint Wilibrordus” of „Verdwaalde Boer” 5); Rijstpelmolen: „De Witte Klok” 6); Verf- en krijtmolens: „De Duinjager” en „De Grauwe Hengst”.

Te Zaandijk: Houtzaagmolens: „Het Herderskind”; Meelmolen: „De Dood”; Oliemolens: „Het Jonge Big”, „De Koperslager” en „De Zoeker”.

B. Bovenkruiers (klein model).

Te Westzaan: Mosterdmolens: „De Veldbloem” 7).

Te Wormer: Fouragemolen: „Het Vliegend Hert” of „De Bliksem”.

Te Zaandam: Houtzaagmolen 8): „De Huisman”; Lattenzager: „De Huisvrouw”; Specerijenmolen: „De Huisvlijt”; Specerijenmolen en lattenzager: „De Vechter” of „Kolibri”.

Te Zaandijk: Marmerslijpmolen: „De Zwarte Ruiter”.

C. Paltrokmolens 9) (Natuurlijk allen: zaagmolens).

Te Koog a. d. Zaan: „Het Poortje” 10).

Te Westzaan: „De Groote St. Jacob”.

Te Zaandam: „De Held Jozua”, „De Pet” en „De Poelburg”.

D. Wipmolens of Spinbollen”. (Allen lattenzagers).

Te Westzaan: „De Jonge Olifant” en een waarvan geen naam bekend is.

Te Zaandam: „De drie Gebroeders” en „De Jonge David”.

Te Zaandijk: een waarvan geen naam bekend is.

Dat zijn in 't geheel dus nog 54 windmolens, die elk jaar in getal verminderen.

De heer Couwenhoven deelde ons nog mede, dat verschillende soorten molens aan de Zaanstreek reeds „uitgeroeid” zijn; zoo o. a. de blauwselmolens en de hennipkloppers. Deze laatste soort behoorde bij de zeildoekweverij; zij stonden meest alle te Krommenie, alwaar nog slechts de romp van één dezer molens aanwezig is. Schelpzandmolens zijn er ook niet meer aan de Zaan, terwijl van de oudtijds zoo talrijke papiermolens nog slechts één over is, en niet eens te Zaandijk, waar de meeste hebben bestaan. Loodwitmolens zijn ook verdwenen, evenals de eenige cement- of trasmolens, die in de Zaanstreek bestaan heeft. Tabaks- of snuifmolens zijn er ook niet meer, terwijl de eenig over-

gebleven mosterdmolen thans in zér vervallen staat verkeert, en dus wel spoedig zal verdwijnen, tenzij wordt ingegrepen.

Maar tot onzen spijt hebben wij van dat ingrijpen nog niets bemerkt. Trouwens, kunstmatig in stand houden van windmolens kan ons inziens slechts dan verdedigd worden, als zij in belangrijke mate tot de schoonheid van het landschap bijdragen.

Moeten dan alle merkwaardige typen, bij welke dit niet het geval is, verdwijnen? Allerminst. Maar zij moeten overgeplaatst worden naar een Openlucht-windmolen-museum natuurlijk in de Zaanstreek. Moge dit er spoedig komen!

- 1) Alle hier genoemde watermolens zijn bovenkruiers zonder stelling.
- 2) Staat bij Westzaan, maar op het gebied der gemeente Zaandam.
- 3) De eenig overgeblevene papiermolen in de Zaanstreek.
- 4) Staat thans stil en zal binnenkort wel worden gesloopt.
- 5) Een derde pel- en fouragemolen: „De Rosbayer”, is in den nacht van 31 Maart op 1 April afgebrand.
- 6) De eenig overgebleven rijstpelmolen.
- 7) Eenig overgebleven mosterdmolen in de Zaanstreek.
- 8) Vroeger mosterdmolen.
- 9) Reeds in „Buiten” van 15 Mei 1.1. (blz. 239) genoemd en hier volledigheidshalve nog eens opgenomen.
- 10) Klein model paltrok en gesloten, waarschijnlijk de eenige gesloten paltrok in Nederland.
- 11) Deze staan in de Zaanstreek alle op een schuur en zijn van klein model.

OORGAT.

TOT de „villes mortes” aan de Zuiderzee behoort ook Edam, hetwelk eens een betrekkelijk aanzienlijke plaats was. Dat „betrekkelijk” werd door De Schoolmeester nader toegelicht in zijn bekende versregels:

Als je pas uit de Amstels tad
kwam,
Dan zei je: „wat is 't hier
tech klein in Edam!”
Maar kwam je weer van
Buiksloot,
Dan zei je: „dat Edam
is je wat groot!”

Zooveel is intusschen zeker, dat het stedeke, hetwelk nog altijd goeden naam heeft vanwege zijn „Edammertjes” en welks bewoners, dank zij een paar onhandige sjouwerlui uit den ouden tijd — die met een balk dwars voor de poort bleven staan, geen kans ziende dien er door te dragen, totdat een musch, welke met een takje in den bek kwam aanvliegen, hun de noodige vingerwijzing

gaf — soms nog den spotnaam „musschen” verduren, zooveel is zeker, dat Edam eens een niet onbelangrijke handelsplaats was.

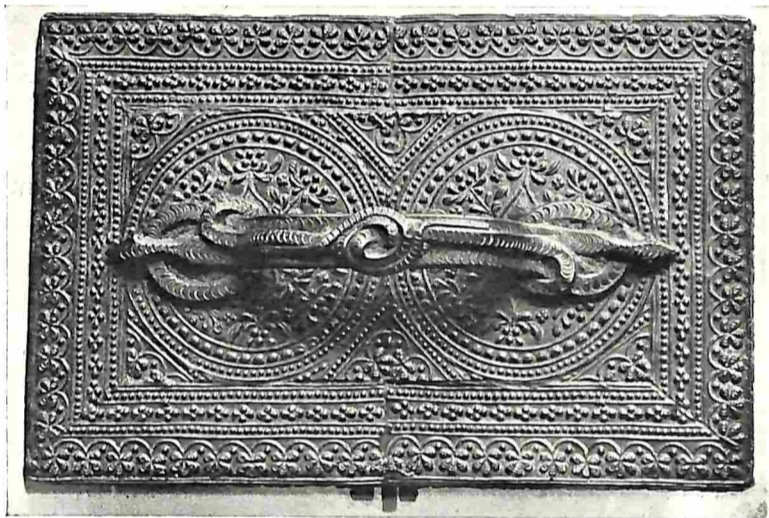
Tot zijn bloei droeg het zoogenaamde Oorgat — soms verbasterd tot „Orega” niet weinig bij. Met dien naam wordt nog de havenkant der stad aangeduid. Hij is ontleend aan de opening in de brug, welke het mogelijk maakte dat schepen met staanden mast, door deze konden varen, ongehinderd hun weg van de Zuiderzee naar het Purmermeer vervolgende.

De eer der vernuftige vinding van het zoogenaamde Oorgat komt toe aan den Amsterdamschen stadstimmerman Henrick Jacobsz Staets uit het einde der 16de eeuw, die bedacht in het midden der brug een opening te laten, welke met een valluik gesloten kon worden.

Commelin geeft er in zijn boek over Amsterdam, onder een afbeelding van de Camper Brug, over het Damrak, deze beschrijving van: „in 't midden een opene doorsnijdinge „hebbende, om de doorvarende schepen met weynig ver- „hinderinge en staande masten daar door te passeeren, ook „sonder mensche hulpe weder te sluyten, te voeren den „overgang door het op en neder doen der valbruggen seer „ongerijslyk zijnde, welke openinge met twee valdeuren ge- „maakt, die onder en boven soo in tegenwicht hangen dat, „open gedrongen, van selfs ofte met kleyne moeite weder „sluyten. de binne-klappen des menschen ooren gelijk zijnde „en deshalven „oorgaten” genaemt worden”.

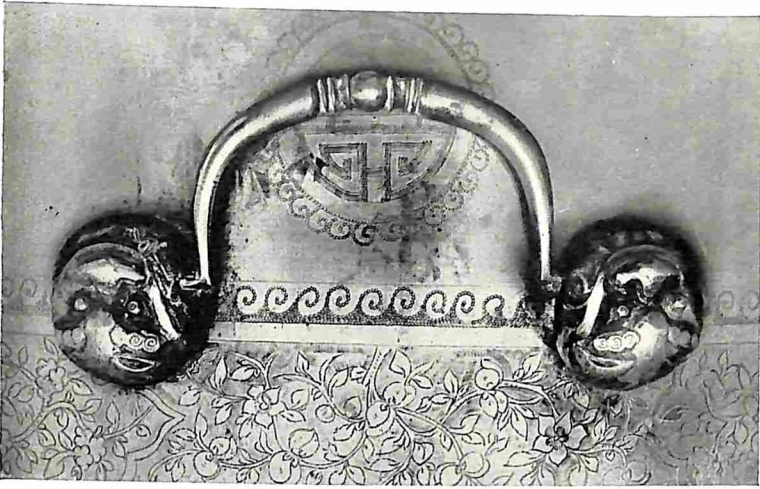
Het behoeft nauwlijks betoog, dat Commelin's afleiding van het woord „oorgat” — welks eerste deel, ons oude „oir” en het Duitsche „ur”, wij terugvinden in oorsprong, oorzaak, oorkonde — een voorbeeld is van volksetymologie in optima forma!

F. W. DRIJVER.

BRONSWERK UIT HET MUSEUM TE BERN, FIG. 5.

BRONSWERK UIT HET MUSEUM TE BERN, FIG. 6.

WONDERE VERHALEN UIT DE WILDE NATUUR

DOOR

F. ST. MARS.

(Geautoriseerde vertaling van S. J. Barentz—Schönberg)

VIII. DE ONBEKENDE JAGER. (Vervolg).

VAN top tot teen raakte hij hem, en elk dezer slagen had den kater op de plek kunnen dooden, als de puma het had gewild. Nu brachten zij alleen maar zijn overeind staande haren ietwat in de war. Wat den kater betreft, die was boven eenige poging om hem te beschrijven... buiten alles ter wereld. Hij was niet langer een wilde kat, zoover het het menschelijk oog betrof. Hij was een spuwend spooksel, een levende nachtmerrie, een vuurwerkzonnepet met vurige oogen en lijkend op een stekelvarken, een dansend monster in het maanlicht.

Plotseling rolde een steen ver weg in het dal. Het was slechts een echo van een uiterst flauw geluid, maar vóór iemand een vinger had kunnen bewegen, was de puma verdwenen. Het was alsof hij was uitgeschakeld, om zoo te zeggen, als een electrisch licht. Zoo vlug was hij, dat de kater letterlijk om zijn as draaide en voor den veertigsten keer toesloeg, om den vijand voor te zijn, eer hij ontdekte, dat er geen vijand was.

Toen stonden de wilde kat en de toekijkende wilde bewoners — vos en das, stinkdier, boomkater en wezel — doodstil en keken versuft om zich heen, zich afvragend wat er was gebeurd.

De puma was eenvoudig achteruit gesprongen als een reusachtige elastieken bal, en eenmaal onder dekking, had hij zich omgekeerd en was het dal opgehoud. Hij had een reden, een heel goede reden. Een wild dier brengt zelden een steen aan het rollen, een mensch vaak. Zelfs des nachts kunnen de bewoners der wildernis loopen en draven in deze ruwe streken met de grootste omzichtigheid. Het is alleen maar de mensch, die, hoezeer hij ook zijn best doet, voor de ooren der wilde bewoners uiterst luidruchtig is.

De jachtopziener, die, naar hij dacht, voorzichtig het dal afliep, dacht aan het karkas van het hert, dat hij dien ochtend had gevonden. Hij was op weg naar dat karkas, om ernaast te gaan liggen en te wachten op den terugkeer van den moordenaar. Misschien verwachtte hij een hond, ofschoon het moeilijk uit te maken was, welke soort hond wel in staat zou zijn zulk een daad te volbrengen. Waarschijnlijk was de man zenuwachtig. De wildheid der omgeving was een ruime verontschuldiging, en als er nog iets noodig was, was er de onheilspellende stilte, die s'nachts tusschen de bergen heerscht, en het lichtspel van een bewolkte maan. Inktzwarte tijden werden gevolgd door koude, schrille, wilde tusschenpoozen, waarin zelfs de schaduwen — duidelijk, zwart en wit — zich schenen te bewegen.

In een hollen weg verdween, toen de man erbinnen kwam, een schaduw aan de andere zijde — zoo scheen het hem tenminste toe. Na ongeveer een half uur trok het zijn aandacht, dat deze zinsbegoocheling telkens herhaald werd — ongeveer twaalf keer in het geheel. Ook herinnerde hij zich niet zulk een ding ooit te voren gezien te hebben. Eindelijk betrapte hij zich erop dat hij uitkeek naar de schaduw, die voor hem scheen uit te dooven als een dwaallichtje. Weer verdween zij. Een

stikdonkere tijd volgde, waarin hij alleen kon stilstaan en wachten. Toen gebeurde iets vreemds.

Een hert brulde ergens in de duisternis, maar het gebrul werd verstikt in een snikkend hoesten en een schuivend, slepend geluid, alsof er iets gebeurde. Dit maakte weer plaats voor een gekreun en — stilte. Toen de maan helder werd, lag een „tien-ender" hert in elkaar gezakt op den grond, stijf en dood, in het kille licht. Het was er te voren niet geweest. Toen ging die jachtopziener zonder eenige schaamte naar huis, en wel heel snel. Hij had den moordenaar niet gezien, dat was zoo, maar hij wist genoeg.

Later in dien nacht vond de puma een val. Zeer veel jaren geleden was die misschien gebruikt om menschen te vangen. Het was geen aanlokkelijk ding. De hedendaagsche val is daarbij vergeleken een donzen bed. Blijkbaar had de jachtopziener, die zoo haastig was weggegaan — hij had er wild als lokaas in gedaan — het oude ding uit het een of andere kasteel gehaald, en het „op hoop van zegen" neergezet. Maar de kans kwam niet. Was hij niet reeds eens in zijn leven gevangen?

De puma kwam tusschen een kudde ruig, wild Highland vee... heel toevallig, terwijl hij de afschuwelijke val ontvluchtte. Hij vond het niet prettig. Het vee ook niet. Door welke redeneering zij tot de oogenblikkelijke conclusie kwamen dat hij een doodelijk gevaar was, is een raadsel. Hun herinnering, of instinct, of hoe ge het ook wilt noemen, moest hen minstens twee duizend jaar in het verleden gebracht hebben.

Er volgde een aanloop, terwijl de ruige dieren opdrongen, koeien en kalveren in het midden, stieren vooraan. Zoo dringen de buffels op als een tijger op zijn „wettige wandelingen" is. De puma ging liggen, en gluurde, plat op zijn buik, zijn grooten kop gedrukt tusschen zijn groote pooten, terwijl het pluimpje van zijn langen staart rukkend heen en weer zwaaide.

Hij behoorde tot de dapperste soort der katten, maar hij was eenmaal tusschen een kudde bisons terecht gekomen — slechts eens — en het was een herinnering, die blijvend was. Er waren kalveren in die kudde. Hij kon ze zien tusschen de hijgende, druipende flanken der oudere dieren; en met deze oudere dieren moest rekening gehouden worden — de stieren waren kwaadaardig en de koeien waren nog veel erger.

Hij zocht tijd te winnen. Het is altijd de gewoonte van een kat tijd te winnen, als ze staat tegenover een overmacht. Hij dreigde niet en trok zich ook niet terug, doch wachtte alleen. Als hij echter dacht dat de vijand hem later een kansje zou geven, rekende hij buiten de stieren, en de koeien, die niet gestraft — of als u het liever hebt — gezegend waren met kalveren. Zij vielen aan en de aanval van zulke dieren is geen pretje voor dengene, die aangevallen wordt. Het is een kwestie van tot moes gestampt te worden — of heen te gaan, en niet langzaam ook. De puma ging heen, en het donderen van de hoeven der wild geworden dieren een meter achter zijn flanken was als het donderen van neervallend water.

Door de duisternis renden zij voort, die vreemdsoortige processie, het krakende heidekruid verpletterend, struikelend over steenklompen, trappend en glijdend, en dreunend door holle wegen, half stikkend in schuim en speeksel bij het doorwaden van rivieren, worstelend met lawinen van losse rotsblokken op steile hellingen, en steeds sprong de puma voor hen uit, een vluchtende, zwijgende, woestkijkende schaduw.

Was er dan geen enkele boom in dit heele land? Zijn gloeiende oogballen drongen door de duisternis, gespannen en ongelukkig, maar geen overeindst aande stam verbrak den rechten horizon.

BRONSWERK UIT HET MUSEUM TE BERN, FIG. 7.

Misschien speet het hem wel de bosschen te hebben verlaten — daar tenminste was dekking te vinden.

Aha! Een enkele, door den bliksem getroffen witte den stond als een schildwacht stijf naar links. Om hem te bereiken, moest hij dwars voor de woedende kudde langs gaan, moest hij onder de druipendeneusgaten door, moest hij bliksemsnel voorbij de glinsterende horens. Het kon gedaan worden, maar niemand dan een puma zou het durven probeeren. Het gevaar zou te groot geweest zijn, de overblijvende ruimte te klein voor een minder vlug dier; en alle andere dieren, zelfs misschien de luipaards, zijn minder vlug.

Hij lag bijna geheel op zijn zijde terwijl hij zich met een scherpe bocht omdraaide. . . . en bewoog zich toen. Men kon het in geen enkel opzicht „racen” noemen, want het was een reeks van lange sprongen, gedaan, zooals alleen een kat ze kon doen, een geluid van zware stompen. . . .

Terwijl hij zich omkeerde had de kudde nog slechts een meter af te leggen eer zij hem den doorgang afsneed. Het scheen onmogelijk dat eenig dier het kon doen. En toch deed hij het, en ontweek het gevaar met een haarbreedte. Ja, had hij niet zijn achterpooten op het uiterste nippertje zeer hoog opgetrokken, dan zou de laatste horen rechts hem — allen verderen last bespaard hebben. Hij voelde zelfs den heeten adem van de stieren op zijn flanken en een veeg schuim, opgespoten door de dampende neusgaten, verblindde hem aan een oog.

Hij was bij den boom, vóór een menschelijk oog had gezien dat hij langs de kudde was gegaan, en toen — o, help! Een beslist ondoordringbare doornhaag, zes voet hoog, omgaf den boom aan alle kanten, en de laagste tak van de den was vijf en twintig voet van den grond.

Hij hoorde het geraas van de kudde, het verwarde gebrul, terwijl zij met een wijde bocht achter hem aankwam. Het was geen aangenaam geluid — er was moord in. Hij dook ineen, hij strekte zich uit, spande zijn spieren als stalen veeren, hij zwaaide heen en weer, en. . . . hij sprong.

Volle vijftwintig voet, recht omhoog, sprong hij en de tak van den boom bewees de ontvangst van zijn zwaar gewicht door een gekraak en een wild heen en weer zwaaien. En de kudde, uiteen gaande, rende beneden langs aan beide kanten, een zee van dampende, ruige ruggen, gevlekt door den wreeden glans van dolkscherpe horens. Het was een ontsnapping op het kantje af, zelfs voor een roofdier, en de puma verlangde niet gauw weer naar den grond. Hij bleef en sluimerde waar hij op den tak was terecht gekomen, tot het dag werd.

Den volgenden avond was de puma vroeg op weg, te vroeg om reeds veilig te zijn. De ondergaande zon bescheen hem en — zie! Hij was rood, vurig, schitterend rood, terwijl hij voortgleed onder de laag hangende takken der dennen. Zij bescheen ook de dennen en het tapijt van dennenappels. Zij volgde den laatsten treuzelenden Vlaamschen gaai, en tooverde hem in een bloedrood wonderdier, en een korhaan werd een donker bronzen standbeeld tegen een doffen, blauw-groenen muur; terwijl zij een troepje zwart-met-gele langstaartige meezen, vliegend van tak tot tak, veranderde in een reeks van gele vonken, wier tintelende stemmen in de diepe stilte vielen als het druppelen van water in een kelder.

De puma verdween met de zon, en viel, bij het afgaan van het dal tusschen de nevelen die hem onmiddellijk verzwolgen en tot een deel van henzelf maakten. Hier vond hij een schapenpaadje, en draafde eroverheen als een hond.

Eens werd een gerammel als van stokken gehoord door den nevel en hij hield zijn poot opgeheven midden in een stap. Twee herten waren ergens in de toenemende duisternis aan het vechten. Het was het tegen elkaar slaan der geweien, dat hij had gehoord. Maar zij roken of zagen hem of beide, en renden snuivend een hollen weg in.

Eens, verder op, schoot een blauwe schaduw uit het niets rechtstreeks op hem aan. Hij vernietigde ze oogenblikkelijk en bemerkte dat het een blauwe berghaas was. Hazen kunnen niet goed voor zich uit zien, daar zij speciaal gebouwd zijn om achter zich te kijken. Een vos volgde dien haas — de snelheid van deze groote, grijze bergvossen is buitengewoon over oneffen grond — maar de puma keek hem aan. Toen maakte die vos dat hij wegwam.

Twee mijlen verder kwam de puma aan een plek, vervuld met een zoetigen, walgelijken geur, en dingen, die zich in het duister bewogen — het was toen volkomen donker — overal om hem heen. De dingen waren schapen, en de reuk was de reuk van schapen, maar een ding stond op in den nevel, en verdween — en dat was geen schaap. Het moest een hond geweest zijn. Het leek erop en het blafte niet veel anders dan een terrier, maar het geblaf eindigde in een vreemd, wild keelgeluid, en de staart was een pluimstaart en leek niet op den staart van een hond.

Welke duivel van krankzinnigheid wilde dieren dol maakt als zij terecht komen tusschen tamme dieren, blijkt nergens uit. . . . In het beste geval doet het ze geen goed, in het slechtste eindigt het met een kogel. Dit weten zij zeker. Misschien hebben zij een haat aan de verrwende dieren, beschouwen ze als verraders — wie weet het?

Een volwassen puma, die dol wordt te midden van een kudde van duizend of meer kleine, zwarte bergschapen, is geen prettig gezicht. Het was daarom misschien wel zoo goed, dat er mist en duisternis waren, die dit alles bedekten. (Wordt vervolgd).

Boekbespreking.

Hoe, wanneer, wat te zetten in onzen Bloementuin door F. Lemming; No. 17 van „Natuur en Sport” serie. Dordrecht C. Morks Cz.

Tal van de nieuwere stadshuizen zijn tegenwoordig in het bezit van een tuintje, hetzij voor- of achtertuintje of beiden. In den regel zijn deze tuintjes slechts zéér klein, zoo klein dikwijls dat het de moeite niet loont het onderhoud aan een bloemist op te dragen. Dit laatste heeft dan tengevolge, dat de bewoners hun tuintjes zelf aanleggen en onderhouden, waarvan dikwijls door gebrek aan een goeden leiddraad, weinig of niets terecht komt. Onder de bestaande boekjes voor het onderhoud van tuinen bevinden zich zéér goede, maar voor zulke kleine tuintjes geven zij te veel. Voor de bezitters van zulke tuintjes is het boekje van Lemming zeer geschikt. Het bevat in een kort bestek tal van juiste wenken, geeft een aantal goede raadgevingen en beveelt voor het meerendeel goede planten aan. Alleen zouden wij *Daphne* en *Vingerhoedskruid* niet gaarne aanbevelen wegens haar zeer vergiftige eigenschappen en worden enkele o.a. *Adromeda* en *Lonicera* genoemd, die juist niet overal groeien.

Een deskundige is de Schrijver zeker niet, daarvoor verkeert hij op te gespannen voet met de wetenschappelijke plantennamen, en ook het verschil tusschen bollen en knollen is hem nog niet duidelijk. Overigens is het boekje zeer goed bruikbaar.

E. TH. W.

Foto C. Steenberg.
VOORGEBOUW VAN THEUNES JACOBSZ.
SCHACHT'S HOF aan de Middelste Gracht te
Leiden, in de wandeling „Schachtenhofje” genaamd.